

A.V.SƏFƏROVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: novruzova.099@gmail.com

: <https://orcid.org/0009-0007-9569-8956>

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

10.62021/0026-0028.2025.2.104

RƏNG KOMPOONENTLİ İNGİLİS İDİOMLARININ LEKSİK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə. İngilis dilində çoxlu sayda idiomların diskursda geniş şəkildə işlənməsi onların öyrənilməsinin əhəmiyyətini bildirir. İdiomlarda məna bütövlüyü, semantik, leksik və sintaktik sabitlik əsas şərtlərdəndir. İdiomlar danışq zamanı mətnə xüsusi çalarlıq, rəngarənglik verir. Sabit söz birləşmələri və frazeoloji vahidlərin üzərində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, onlar dili zənginləşdirir, nitqi daha cəlbedici edir. Məqalədə ingilis idiomlarının mənşəyi araşdırılmış, onların semantik təhlili verilmiş, rəng komponentli ingilis idiomlarının leksik-semantik xüsusiyyətləri tədqiq edilmişdir. Müəllif rəng komponentli idiomların xalqın həyat və yaşayış tərzini, dini və etiqad mövhumatı təsəvvürləri, dünyagörüşləri, sənət və peşələri ilə əlaqəli yaranmış və müasir dövrimizdə belə mövcud olduğunu qeyd etmişdir. Müəllif eyni zamanda rəng komponentli idiomlardan nümunələr təqdim etmiş və onların yaranma səbəblərini və Azərbaycan dilində qarşılıqlarını göstərmişdir.

Açar sözlər: idiom, leksik, komponent təhlili, semantik əlaqələr, rəng komponentli

Rəng maddi dünyanın cisimlərinin qavranılan xüsusiyyətlərindən biridir və şüurlu vizual hiss kimi qəbul edilir. Bu və ya digər rəng insan tərəfindən cisimlərə onların vizual qavrayışı prosesində təyin edilir. Rəngin həyatda və işdə rolu hər bir fərd və bütövlükdə cəmiyyət üçün böyükdür. Gündəlik həyatda və istehsalatda rənglərdən və onların birləşmələrindən intensiv olaraq istifadə olunur. Rəng davranış qaydalarında bütöv anlayışları əvəz edən simvollarıdır. Rəng dünyanı tanımağın məntiqi və sensor-məcəzi yollarının imkanlarını ehtiva edir. Rəngin bu xüsusiyyəti fəlsəfə üçün vacibdir, çünki bu halda rəng şifahi olmayan sensor-məcəzi təfəkkürün şifahi səviyyəyə tərcüməsi kimi qəbul edilə bilər. Bundan əlavə, psixoloqlar rəngi insan duyğuları ilə əlaqələndirirlər: hər bir duyğunun rəng məkanında özünəməxsus yeri var, yəni hər bir duyğu müəyyən bir rəngə uyğundur və hər bir rəng ciddi şəkildə müəyyən edilmiş duyğulara səbəb olur. Bununla birlikdə, müxtəlif etnik mədəniyyətlərdə rəng qavrayışının ümumi prinsipləri mövcud olduqda, fərdi tonların semantikasında və dəyərlərində, həmçinin rəngin leksik bərpasında fərqlər var. Məsələn, hər bir mədəniyyətdə “qara-ağ-qırmızı” rəng həyat triadası mövcuddur, bütün mədəniyyətlərdə “doğum-həyat-ölüm” bir semantik düynünə endirilir, lakin bu rənglərin hər birinin mənası mədəniyyətlərin milli mənsubiyyətinə görə etno-məsələdən asılı olaraq dəyişir. Belə ki, qərb ölkələrində qara rəng ölümü, ağ rəng doğum, qırmızı isə həyatın simvoludur. Çində ölümün simvolu ağ rəngdədir.

Təbiət insana gözəl bir hədiyyə verdi – göy qurşağının bütün rəngləri ilə boyanmış dünyanı görmək qabiliyyəti. İnsanlar üçün bu möcüzə o qədər tanış olub ki, artıq buna təəccüblənmirlər. Rəng adətən obyektlərin rəngi və ya otağın rəngi kimi qəbul edilir. Həyat təcrübəmizdə demək olar ki, heç vaxt təmiz rənglə məşğul olmuruq. Biz narıncı narıncı, yaşıl ot, qəhvəyi gözlər, qırmızı ulduzları görürük və təkcə fərdi rəngləri deyil. Rəng məlumatını onu müşayiət edəndən ayırmaq demək olar ki, mümkün deyil. Çox vaxt rəng insana cisimlər və hadisələr haqqında məlumat verir. Aydındır ki, məlumat nə qədər müxtəlifdirsə, bir o qədər etibar-

lıdır. Gördüklərimiz, eşitdiklərimiz, toxunduqlarımız, xatırladıqlarımız, qoxladıqlarımız, hiss etdiklərimiz – bütün bunlar dünyanın vahid və ayrılmaz mənzərəsini sintez edir.

İstər sırf sintaktik, istərsə də psixoloji yönümlü aparılan tədqiqatlar idiomların sintaksisi barədə dilçilik elminə faktik materiallar bəxş etmişlər. Biz parafrazın roluna əhəmiyyət verməklə, ingilis dilində mövcud olan bir sıra idiomları müxtəlif modifikasiyalarla işlədə bilərik. Baş verən transformasiyalar, substitusiyalar, permutasiyaların səbəbini dərk etmək və onları tətbiq edə bilmək bacarığı idiomlara yaradıcı surətdə yanaşma tələb edir. Bizcə, idiomun sintaktik təhlilini sırf qrammatik aspektdə deyil, onun daxilində aparmaq, idiomun oyatdığı domenlərə (təsvirlərə, obrazlara) əsasən müəyyən etmək qeyri-adi görünə bilər, məhz belə koqnitiv yanaşma bizə modifikasiyaların mümkünlüyünü və ya qeyri-mümkünlüyünü daha aydın şəkildə ortaya çıxarmağa və lazımi hallarda düzgün şəkildə işlətməyə əsas verir.

Rəng mədəniyyətin prinsiplərindən biridir. Bir çox mədəni hadisələr rəngin mənası nəzərə alınmadan başa düşülə bilməz. Rəng mədəniyyətin əsas kateqoriyalarından biridir, “ətrafdakı təbiətin rəngi, xalqın keçdiyi tarixi yolun orijinallığı, müxtəlif etnik ənənələrin qarşılıqlı əlaqəsi, dünyaya bədii baxışın xüsusiyyətləri haqqında unikal məlumatları qeyd edir”. Rəng mədəniyyətin tərkib hissəsi olduğu üçün onu assosiasiyalar, semantik mənalar, şərhlər sistemi əhatə edir, rəng müxtəlif mənəvi-estetik dəyərlərin təəcəssümü olur.

Rənglər dünyanın dil şəkillərinin formalaşmasında mühüm rol oynayır, çünki müxtəlif linqvomədəni icmalarda hər bir rəng müəyyən birləşmələr, müəyyən rəng üstünlükləri ilə əlaqələndirilir. Hər bir xalqın mədəni ənənəsində, o cümlədən ingilislərin ayrı-ayrı rənglərlə müəyyən obrazlar arasında hiss olunmayan əlaqələr var idi.

Dilçilikdə rəng terminləri ilə bağlı araşdırmalar çoxdur. Onlar bir neçə istiqamətdə gedir:

- Əsas rəng təyinatlarını yaratmaq üçün dünya xalqlarının mədəniyyətlərindəki rəngləri və onların inkişafının müxtəlif səviyyələri təhlil edir. Bu tədqiqatlarla B.Berlin, P.Kay, V.Turner və başqaları məşğul olmuşlar. B.Berlin və P.Kay linqvistik universallığın tərəfdarları idilər. Tədqiqatlarının nəticələri bütün müasir Hind-Avropa dillərində rəng terminlərinin tamamilə üst-üstə düşdüyünü göstərdi. Belə ki, rəngin əsas şərtlərinə üç axromatik (qara, ağ, boz) və səkkiz xromatik (qırmızı, narıncı, çəhrayı, sarı, yaşıl, mavi, bənövşəyi, qəhvəyi) rənglər daxildir;

- Rəng təyinatlarının linqvokulturoloji aspekti, rənglərin və xalqın mədəniyyətinin əlaqəsi öyrənilir. Rəng bildirən sözlərin linqvistik və ekstralingvistik məzmun nəzərə alınır;

- Rənglər və çalarların psixoloji təsviri verilir və müəyyən bir rəngin fizioloji və emosional səviyyələrdə bir insana təsirinin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir;

- Rəng bildirən lüğətin semantik quruluşu ingilis dilinin materialı əsasında öyrənilir, rəng təyinatlarının xüsusiyyətləri, struktur və söz əmələgətirmə xüsusiyyətləri, semantik, üslubi və funksional xüsusiyyətləri, rəngin ifadə etdiyi dəyərlər tezliyi araşdırılır;

- Rəng təyinatları psixolinqvistik baxımdan nəzərə alınır. Rəng dünyası müxtəlif psixi prosesləri özündə əks etdirən dildə təzahür olunur və formalaşır;

- Rəng terminləri ilə bağlı etnolinqvistik tədqiqatlar aparılır;

- Rəng lüğəti müqayisəli-tarixi istiqamətdə öyrənilir;

- Rənglərin bədii obrazlılıq yaratma imkanları araşdırılır. Yazıçının rəng dünyası onun dünya haqqında ümumi poetik mənzərəsinin bir parçasıdır, eyni zamanda bədii prosesində üzə çıxan yeni və estetik mənaların rəhbəridir. Dünyanın rəng şəkli isə dinamik bir anlayışdır. O, bədii ünsiyyət prosesində uzlaşır, ötürülür və “müəllif – mətn – oxucu” kommunikativ-praqmatik zənciri yaradır;

- “Rəng” konsepti nəzərə alınır: ağ, qara, qırmızı, yaşıl, göy. A.P.Kopaçovanın (Копачева 2003) fikrincə insanın rəng qavrayışı psixoloji, linqvistik və tarixi amillərə əsaslanır. Rəng adları geniş məcazi mənalara malikdir və insan təcrübəsinin simvollaşdırmasında fəal iştirak edirlər. Dünyanın dil mənzərəsindəki rəng anlayışları əlavə estetik və simvolik mənalar vasitəsilə mənimsənilir. Məsələn: “Ağ rəng” konsepsiyası dünyanın linqvo-rəngli mənzərəsi

üçün universali hesab edilir. “Ağ rəng” konsepsiyası simvolik olaraq hərəkətin estetik obrazını ümumiləşdirməyə xidmət edir.

Komponent təhlili leksemlər arasında semantik əlaqələri rəsmiləşdirmək və ya onlara mütləq dəqiqlik vermək üsullarından biridir. Üsulun adından da göründüyü kimi, leksemin mənasını tərkib hissələrinə (komponentlərinə) parçalamaqdan ibarətdir. Komponent təhlili üçün alternativ termin leksik parçalanmadır. Kobozeva İ.M. öz növbəsində, komponent təhlili sözlərin mənalılarının mənanın elementar komponentləri şəklində təmsil edilməsi kimi müəyyən edir [4, s.56-57]. Hər bir dil vahidinin mənasının (sözlər də daxil olmaqla) semantik komponentlər toplusundan ibarət olması fərziyyəsi komponent təhlili metodunun əsaslandığı əsas fərziyyələrdən biridir. Minimum məna vahidini təyin etmək üçün sema, semantik diferensial xüsusiyyət, semantik amil və s. bir sıra terminlərdən istifadə olunur. Bir çox sözləri semantik olaraq yalnız böyük ifadələrin və ya cümlələrin bir hissəsi kimi təsvir etmək olar. Belə ifadələr cümlə və ya situasiya forması adlanır. Sözlərin mənasının cümlə formalarının tərkib hissəsi kimi təsviri leksik semantika sahəsindən cümlə semantikasına keçdiyimiz zəruri körpünü təşkil edir. Sözlərin mənası məna elementlərindən və onları birləşdirən sintaktik münasibətlərdən ibarət struktur kimi təqdim edilməlidir.

Komponent təhlili üçün nəzəri motiv kifayət qədər aydındır. O, dilçilərə, prinsipcə, ayrı-ayrı dillərdə leksemlər arasında mövcud olan semantik əlaqələri təmsil etmək üçün sistemli və iqtisadi vasitələrlə təmin edir və bu komponentlər bütün dillərdə universaldır [5, s.98-100].

Bütün deyilənləri ümumiləşdirərək palitranın rənglərini ehtiva edən davamlı seçmə metodundan istifadə etməklə rəng komponentli bəzi ingilis idiomlarını nəzərdən keçirək.

1. White – ağ:

White coffee, white tea – südlü qəhvə/çay. Bu deyimdəki “qaymaq” sözü rəng əsasında “ağ” sözü ilə əvəz edilmişdir. İkinci komponentin dəyəri dəyişmir. Məsələn: *I prefer to drink white coffee in the morning.* – Mən səhərlər südlü qəhvə içməyə üstünlük verirəm.

A white lie – ağ yalan. Əksər xalqlar üçün ağ saflığı, işığı, müqəddəsliyi, yaxşılığı və s. ifadə edir. Yuxarıdakı idiomda “ağ” sözü bu mənalarda işlənir. Beləliklə, “yalan” sözünün mənfi mənasını yumşaltmış olur. Məsələn: *I know it was white lie.* – Mən bunun ağ yalan olduğunu bilirəm.

A white crow – ‘a person or thing that is extremely rare – çox nadir, az tapılan deməkdir. Bu idiom qarğaların heç vaxt ağ olmaması ilə əlaqələndirilir.

White elephant – ‘a thing that is useless and no longer needed although it may have cost a lot of money’ – mənasız anlamında işlədilir [10].

To show a white feather – qorxu göstərmək, qorxmaq. Bu misalda “ağ lələk” “ağ bayraq” ilə assosiasiyada işlədilir ki, bu da təslim olmaq və ya danışıqlarda fasilə deməkdir. Amma “ağ bayraq”ın həmişə pis olmamasına baxmayaraq, təqdim olunan deyim açıq-aşkar mənfi qiymət daşıyır. Məsələn: *Young soldier showed a white feather.* – Gənc əsgər qorxdı.

To bleed white – 1) kiminsə bütün gücünü tükətmək, 2) tamamilə pulsuz qalmaq, 3) qansızlıqdan rəngi ağarmaq (həqiqi məna).

Hoist (run up or show) the white flag – ağ bayraq qaldırmaq, yəni təslim olmaq mənasını verir.

2. Black – qara:

Black look – tutqun, qorxulu görünüş. Əksər ölkələrdə ağ rəng yaxşıqla əlaqələndirildiyi kimi, qara da pisliliyi nəzərdə tutur. Bu idiomda neytral “baxış” sözü mənfi məna alır, çünki qara onu müəyyən edir. Məsələn: *She has black look.* – Onun tutqun bir görünüşü var.

Black Maria – a vehicle used in the past to transport prisoners – keçmişdə məhbusların daşınması üçün istifadə edilən nəqliyyat növü deməkdir.

A black swan – something extremely rare – nadir, yeganə, tapılmayan deməkdir. Bu idiom qu quşlarının ağ olması, qara rəngdə qu quşunun olmaması ilə əlaqələndirilir.

To black smth. out – 1) nəyisə ört-basdır etmək, 2) hər hansı bir xəbəri yayılmağa qoy-mamaq, 3) televiziya yayımını qadağan etmək mənasını bildirir.

Black sheep – dönük, fərqli, ailənin üzünü qara edən şəxs. İngilis dilindəki bu ifadə Azərbaycan dilində başqalarından çox fərqli, çox vaxt ünsiyyət qurmayan, ciddi qüsuru olan bir insanı ifadə edir. Bu zaman “qara” sözü “qoyun” sözünün müəyyənədicisi kimi bu hadisənin normal olmadığını vurğulamaq üçün işlədilir. Məsələn: *I feel myself a black sheep* [10].

Hoist (run up or show) the white flag – ağ bayraq qaldırmaq, yəni təslim olmaq mənasını verir.

3. Purple – bənövşəyi:

To be born in purple – nəcib bir ailədə doğulmaq, yəni nəcib mənşəli olmaq. Bənövşəyi İngiltərədə kral rəngi hesab olunur, buna görə də zənginlik, güc və zadəganlıq mənalarını ehtiva edir. Məsələn: *The princess was born in purple*.

4. Blue – mavi, göy:

To feel blue, to look blue – kədərlənmək, kədərli görünmək, qəmli hiss etmək. İngiltərədə mavi rəng kədər və melanxolik əhvali-ruhiyyə ilə əlaqələndirilir. Yuxarıdakı misalda “mavi” sözü rəngin ilkin mənasında deyil, hal mənasında işlənmişdir. Məsələn: *I am feeling blue*. – Mən özümü kədərli hiss edirəm və ya *He is as blue as the devil*. – O, şeytan kimi qaraqabaqdır.

Talk a blue streak – *talk a lot and very fast* – sürətlə danışmaq, çox danışmaq, dayanmadan danışmaq.

Out of the blue / a bolt from the blue – birdən, tamamilə gözlənilmədən, qəfildən. Bu zaman “mavi” saflığın, buludsuzluğun, əmin-amanlığın sinonimi kimi işlədilir. Məsələn: *And out of the blue he asked me about my family*. – Və gözlənilmədən məndən ailəm haqqında soruşdu [10].

By all that's blue – *decidedly* – qərarlı.

Scream blue murder – etiraz əlaməti olaraq hündürdən qışqırmaq mənasını ifadə edir.

Blue-eyed boy – sevimli, istəkli, xoşagəlməli mənasında işlədilir. Mavi gözlər təkcə İngiltərədə deyil, bir çox başqa ölkələrdə də gözəl hesab olunur. Üstəlik, İngiltərədə bu göz rəngi nadir hallarda tapılır. Bu idiom məhz buradan götürülmüşdür. Məsələn: *He's the director's blue-eyed boy!* – O, rejissorun sevimlisidir!

Once in a blue moon (very rare) – çox nadir hallarda mənasında işlədilir [10].

5. Green – yaşıl:

The green-eyed monster (hərfi mənası – yaşıl gözlü canavar) – qısqanc mənasını verir. İngilis mədəniyyətində yaşıl paxıllıq və qibtə, həsəd ilə əlaqələndirilir. Məsələn: *My neighbor is the green-eyed monster*. – Mənim qonşum qısqancdır.

To be green about the gills – çox solğun görünmək, solğun olmaq, xəstə kimi görünmək, halsız olmaq. İngilis mədəniyyətində yaşıl rəngi çox vaxt xəstəliyə görə solğunluqla əlaqələndirilir. Məsələn: *Suddenly a student was green about the gills*.

To have green fingers – yaxşı bağban olmaq. Bu idiomda yaşıl bitkiləri təmsil edir. Beləliklə, “yaşıl barmaqlar” sözün əsl mənasında tərcümə edilmir, lakin insanın bitki yetişdirmək üçün əllərindən necə istifadə edəcəyini bildiyini nəzərdə tutur, bitki becərməkdə mahir olduğu anlamına gəlir. Məsələn: *My grandfather has green fingers*. – Mənim babam yaxşı bağbandır.

Green as grass – tamamilə yaşıl, təcrübəsiz. Bu deyim təbiət hadisəsi üzərində qurulub. Bildiyimiz kimi, meyvələrin əksəriyyəti ilkin mərhələdə yaşıl olur və yalnız yetişəndə rəngini alır. Bu assosiasiyadan yuxarıdakı idiom yaranmışdır. Məsələn: *Young driver was green as grass*. – Gənc sürücü təcrübəsiz idi.

Have got the green light – hər hansı bir işi görməyə icazə var mənasında işlədilir. Bu idiom öz görünüşünü işıqfor kimi texnologiya qurğusuna borcludur, burada yaşıl rəng hərəkətə davam etmək icazəsi deməkdir. Məsələn: *Finally we have got the green light and our parents will buy us a dog*. – Nəhayət, yaşıl işıq yandı və valideynlərimiz bizə bir it alacaq.

6. Grey – boz:

Grey area (boz sahə) – müəyyən etmək, asan olmayan və buna görə də uğrunda mübarizə aparmaq çətin olan bir şey. Bu halda rəng xassələri təsvir olunan obyektə ötürülür. Bozun xüsusiyyətləri gözə çarpmayanlıq, qeyri-müəyyənlik, qaranlıq ifadə etdiyindən bu idiom məhz qeyri-müəyyən olan mənasında işlədilir. Məsələn: *The law concerning e-mail is still a grey area in some countries.* – Elektron poçtla bağlı qanun bəzi ölkələrdə hələ də qeyri-müəyyən olaraq qalmaqdadır [10].

Man in grey suits – people working in politics, law, etc.; who have power but are not known to the public – gizli məmur, siyasətçi mənasını ifadə edir. Bu idiom siyasətçilərin, qanun adamlarının kostyum geyinməsi ilə əlaqələndirilir.

7. Red – qırmızı:

To see red – çox qəzəblənmək. Bu idiomu bir öküzlük qırmızı görəndə çox əsəbiləşdiyi, aqressiv olması kimi yanlış bir fikirlə eyniləşdirirlər. Buğanın bu “xüsusiyyəti” tez bir zamanda digər insanların qəzəb dərəcəsini təsvir etmək üçün dildə öz əksini tapmışdır. Məsələn: *It really makes me see red when I see many trees are thoughtlessly cut down by people.* – Bir çox ağacın insanlar tərəfindən düşünülməmiş şəkildə kəsilməsini görmək məni həqiqətən əsəbiləşdirir.

Paint the town red – əylənmək, istirahət etmək, həzz almaq mənasında işlədilir.

To put out the red carpet – bu ifadə məcazi mənada işlənir, qırmızı xalça sərmək mənasını ifadə edir. Məsələn, əgər şagird olimpiadada qalib gəlirsə, müəllim zarafatla “Qırmızı xalçanı salın” təklifini verə bilər. Uzun müddətdən sonra valideynlərini, qohumlarını ziyarət edən insan üçün də bu ifadə işlədilə bilər. Azərbaycan dilində bu idiomun qarşılığı olaraq “ayağının altına dəmir atmaq” ifadəsi işlədilir. Belə vəziyyətlərdə bu idiom xoş qarşılamaq deməkdir. Avropalılar üçün qırmızının mənası ikilidir – bəzən təhlükə və eyni zamanda bayram ifadə edir. Təqvimdəki qırmızı rənglə göstərilmiş günlər buna sübutdur.

A red letter day – bayram gününü, qeyri-iş gününü bildirir. Bu ifadə bayramların təqvimdə qırmızı rənglə işarə olunması qaydasına əsaslanır. Məsələn: *It's a red letter day tomorrow in the company. It's our fiftieth birthday!* – Sabah şirkətdə bayram günüdür. Əllinci ad günümüzdür!

Red as a beetroot / red as a beet – çox qırmızı üz mənasını bildirir. Bu ya çox istidən, ya da xəcalətdən qızaran üzə işarə deməkdir.

Not have a red cent – have no money at all – pulsuz olmaq, kasıb olmaq, heç pulu olmamaq [10].

8. Brown – qəhvəyi:

Brown as a berry – ‘very tanned because they have been out in the sun’ – qaralmış mənasını ifadə edir, yəni günəş şüaları altında uzun müddət gəzdikdən sonra insan dərisinin yanmasına, qaralmasına işarədir.

Brown Shirt – a member of any fascist party or group – faşist partiyasının üzvü mənasını bildirir.

In a brown study – thinking deeply so that you do not notice what is happening around you – çox fikirli olmaq, ətrafında baş verənlərin fərqi varmamaq mənasını bildirir.

9. Yellow – sarı:

As yellow as a guinea – very yellow – sapsarı, çox sarı mənasını ifadə edir.

The yellow press – newspapers of a recklessly or unscrupulously sensational character – sarı mətbuat kimi tərcümə edilir, bu idiomda sarı rəngə işarə edilmir, əvəzində sensasiyalı xəbərlər yayımlayan mətbuat orqanı kimi nəzərdə tutulur.

Yellow dog – cowardly person – qorxaq, ağciyər, ürəksiz, cəsarətsiz, qorxacaq mənasını ifadə edir.

10. Pink – çəhrayı:

See pink elephants – see things that are not really there, because you're drunk – olmayan bir şeyi görmək, xəyal etmək, gözüne nələrsə görünmək mənasında işlədilir, insanın içkili halda olarkən real olmayan şeyləri görə bilməsi ilə əlaqələndirilir.

Be tickled pink – to be very pleased or amused – məmnun olmaq, razı qalmaq mənasını bildirir.

In the pink – in good health – sağlam olmaq, gümrah olmaq, sağlığı yerində olmaq deməkdir [9].

Bəzi frazeoloji vahidlər də var ki, bunlara rəng və ya rəng intensivliyini göstərən iki və ya daha çox komponentdən ibarət olan idiomlar daxildir. Məsələn: *black and white* – see complex issues in simple terms of right and wrong – nəyin düz, nəyin səhv olduğunu anlamaq, başa düşmək, açıq-aşkar bilinmək.

in black and white – having a written proof – yazılı sübutları olmaq.

two blacks do not make a white – one injury or instance of wrongdoing does not justify another – bu idiom “bir insanın bir yanlış addımı olarsa bu, onun ikinci bir yanlış addım atacağı anlamına gəlmir” mənasını ifadə edir.

the Blue and the Gray – maviilər və bozlar. Bu idiom Amerikanın tarixi ilə əlaqəlidir. Belə ki, bu idiom Amerikada Vətəndaş müharibəsi zamanı Şimal qoşunlarının əsgərləri mavi rəngli uniforma, Cənub qoşunlarının əsgərləri isə boz rəngli uniforma geyinmələri ilə assosiasiya edilir.

blue and white – police car – polis maşını mənasının bildirir. Bu idiom polis maşınlarında iki rəng ağ və göy rənglərinin olması ilə əlaqəlidir.

black and blue – covered with bruises – göyərmiş, əzilmiş mənasını bildirir.

the red, white and blue – English national flag – Bu idiom İngiltərənin bayrağına işarədir. Bildiyimiz kimi İngiltərənin bayrağı üç rəngin – qırmızı, ağ, mavi rənglərinin birləşməsindən ibarətdir. Məhz buna görə ingilislər “the red, white and blue” dedikdə bayraqlarını nəzərdə tuturlar.

have blue/pink fit – be very angry – acıqlı olmaq, hirsli olmaq mənasında işlədilir [10].

Rəng mədəniyyətdə böyük rol oynayır. Rənglə, insanın ətrafdakı təbiət hadisələrinə münasibəti ifadə edilə bilər. Rəng mədəniyyətin mənalı elementi kimi çıxış edir, onun köməyi ilə obyektləri, sosial münasibətləri və mənəvi-estetik anlayışları xarakterizə etmək, sistemləşdirmək mümkündür.

Məqalənin elmi nəticələri. Məqalənin elmi nəticəsi bu araşdırmanın həyata keçirilməsi nəticəsində əldə olunan əsas məlumatdır. Elmi nəticələr tədqiqatın məqsədini, metodologiyasını dəstəkləyir. Elmi nəticələr ali məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi və öyrənilməsini daha səmərəli şəkildə aparmaq üçün, eləcə də müəyyən mövzu ilə bağlı tədqiqat işlərinin, monoqrafiya və dərs vəsaitlərinin yazılmasında yararlı bir mənbə kimi istifadə edilə bilər.

Məqalənin elmi yeniliyi. İngilis dilində rəng komponentli idiomların semantik təhlilinə həsr olunmuş bu əsərin özünəməxsus yeniliyi mövcuddur. Bu tədqiqat işində idiomların xüsusiyyətlərinin araşdırılaraq semantik cəhətdən qruplaşdırılması, sintaktik baxımdan onların müəyyənəşdirilməsi, onlara xas səciyyəvi funksional xüsusiyyətlərin aşkar edilməsi, habelə idiomun forma və mənası arasındakı əlaqənin yaranması geniş şəkildə tədqiqata cəlb edilmişdir.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti. Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti onun bu sahə ilə bağlı elmi araşdırmaların nəticələrinin reallığa tətbiqi və dilçilik sahəsindəki problemlərin həllindəki rolu ilə bağlıdır. Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti həm nəzəri, həm də praktik istifadəni özündə birləşdirir. Belə ki, məqalədə istifadə edilmiş idiomlardan leksikologiya kursunda, lüğətlərin tərtibində istifadə oluna bilər. Məqalədə istifadə olunmuş materiallar yeni məqalələrin yazılmasına, yeni nəzəriyyələrin, metodların və texnologiyaların inkişafına yol açır, elmi inkişafa töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Quliyev, T.S. Müxtəlif sistemli dillərdə idiomatik birləşmələr / T.S.Quliyev, – Bakı, – 2016.
2. Şabanova, A.M. Azərbaycan və ingilis dillərində rəng adları ilə formalaşan frazeologizmlər / A.M.Şabanova, – Bakı, – 2022.
3. Гулиев, Т.С. К вопросу о разработке структурных сходств и различий между английскими и азербайджанскими идиоматическими выражениями // АМЕА-нын Folklor İnstitutu, Elmi Axtarışlar, № 23. Bakı: Səda, –2006.
4. Кобозева, И.М. Лингвистическая семантика / И.М.Кобозева, – М.: Эдиториал УРСС, –2000.
5. Лайонз, Дж. Лингвистическая семантика / Дж.Лайонз, – М.: Высшая Школа, – 2003.
6. Həjiyeva, A. English Phraseology / A.Həjiyeva, E.Nəjəfov, A.Jafarov, – Baku, – 2009.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, – 2005
8. <http://books.google.az/books>
9. <http://www.pride-unlimited.com/probono/idioms1.html>
10. <https://www.myenglishteacher.eu/blog/colour-idioms-list-and-their-meanings/>

A.V.Safarova

Lexical-Semantic Features of English Idioms with a Color Component

Summary

The widespread use of a large number of idioms in English discourse indicates the importance of their study. The integrity of meaning, semantic, lexical and syntactic stability in idioms are the main conditions. Idioms give a special shade and variety to the text during conversation. Studies on fixed word combinations and phraseological units show that they enrich the language and make speech more attractive. The article examines the origin of English idioms, provides their semantic analysis, and studies the lexical-semantic features of English idioms with a color component. The author notes that idioms with a color component arose in connection with the people's lifestyle and way of life, religious and belief superstitious ideas, worldviews, arts and professions, and continue to exist in our modern era. The author also presents examples of idioms with a color component and shows the reasons for their emergence and their counterparts in the Azerbaijani language.

Key words: *idiom, lexeme, component analysis, semantic relations, color component*

A.B.Сафарова

Лексико-семантические особенности английских идиом с цветовым компонентом

Резюме

Большое количество идиом в английском языке, которые широко используются в речи, свидетельствует о важности их изучения. Главными условиями идиом являются целостность значения, семантическая, лексическая и синтаксическая устойчивость. Идиомы придают тексту особую красочность и разнообразие во время разговора. Исследования устойчивых словосочетаний и фразеологизмов показывают, что они обогащают язык и делают речь более привлекательной. В статье рассматривается происхождение английских идиом, дается их семантический анализ, а также изучаются лексико-семантические характеристики английских идиом с цветовым компонентом. Автор отметил, что фразеологизмы с цветовым компонентом возникли в связи с образом жизни и бытом народа, религиозными и веровательными приметами, мировоззрениями, видами искусств и профессий и продолжают существовать в нашу современную эпоху. Автор также привел примеры идиом с цветовым компонентом, показал причины их появления и их эквиваленты в азербайджанском языке.

Ключевые слова: *идиома, лексема, компонентный анализ, семантические отношения, цветовой компонент*

Rəyçi: prof. F.F.Cahangirov

Redaksiyaya daxil olub: 17.04.2025